

Боклаз В.А.

Класичний приватний університет

Набока К.О.

Класичний приватний університет

ДОСВІД ЯПОНІЇ ЩОДО ВЗАЄМОДІЇ СУСПІЛЬСТВА, БІЗНЕСУ І ВЛАДИ ПІД ЧАС ПІСЛЯВОЄННОЇ РОЗБУДОВИ КРАЇНИ

Проаналізовано досить складну ситуації економіки Японії після закінчення Другої світової війни, що вимагало величезних фінансових ресурсів, яких у країні не було. Визначено роль значної підтримки з боку Сполучених Штатів Америки, що забезпечило можливість певною мірою компенсувати вкрай важкий стан економіки. Вказано основні напрями модернізаційних реформ економіки Японії, які передбачали наступне: фінансова реформа, як основа подальших реформаторських дій; створення умов для безперешкодного розвитку вільного ринку; зведення ролі державі до координуючої і рівня державної власності в економіці до мінімально необхідного мінімуму; розвиток як промисловості, так і агропромислового комплексу на основі новітніх високих технологій. Обґрунтовано, що фундаментом розвитку економіки країни стала широка і ефективна взаємодія суспільства, бізнесу і влади, адже, основна увага в Японії з боку держави вже після війни стала приділятися розвиткові підприємницьких структур, діяльність яких має науково-дослідний характер, а продукція є наукомісткою, конкурентоспроможною на світових ринках. Зазначено, що у Японії після Другої світової війни створено клімат найбільшого сприяння малому бізнесу, зокрема державна підтримка малого та середнього бізнесу спрямована на зміцнення слабких економічних місць таких підприємств, а також у країні була створена цілісна система законодавчого забезпечення всебічної підтримки малого бізнесу. Визначено інструменти економічної політики, які формуються в процесі взаємодії держави та бізнесу: державні фінансові інституції; індикативне державне планування; передача деяких регуляторних функцій приватним або напівприватним асоціаціям тощо.

Мета. Дослідити досвід Японії щодо взаємодії суспільства, бізнесу і влади під час післявоєнної розбудови країни з метою відновлення та розвитку економіки країни після закінчення Другої світової війни.

Ключові слова: державне управління, післявоєнне відновлення, економічні реформи, суспільство, бізнес, влади, взаємодія, зарубіжний досвід.

Постановка проблеми. Процес розбудови економіки Японії в післявоєнних умовах достатньо детально описаний в науковій літературі з економіки, політології і історії. Дістали розвитку наукові напрацювання щодо деталей більшості аспектів економічних перетворень, надання допомоги з боку Сполучених Штатів, однак ця проблематика є мало дослідженою з точки зору науки публічного управління та адміністрування. Американська окупаційна влада провела в країні цілий ряд важливих перетворень, які значною мірою сприяли розвитку японського суспільства і господарства.

Наразі Японія є однією з найрозвиненіших країн світу, поступаючи за обсягом ВВП лише США та КНР. Потерпівши поразку в Другій світовій війні, не маючи великої кількості корисних копалин, вона за чверть століття піднялася за обсягом ВВП на друге місце у світі. В середині 40-х років

XX століття японська економіка була практично повністю зруйнована, проте державна економічна політика сприяло появі «японського економічного дива», і не останнє місце цьому зайняла співпраця влади та бізнесу. Дослідження такого досвіду має не лише суто наукове, але й велике практичне значення, в першу чергу для майбутнього процесу післявоєнного відновлення і подальшого інтенсивного розвитку економіки України.

Аналіз основних наукових досліджень та публікацій. Проблематиці проведення післявоєнних ефективних реформ економіки в Японії і подальшому інтенсивному розвитку її економіки присвячена значна кількість наукових досліджень зарубіжних авторів. Однак практично виключно вони присвячені суто економічним аспектам проведення модернізаційних реформ, а також питанням надання та використання еконо-

мічної допомоги з боку Сполучених Штатів. Найбільше досліджена історія відновлення і подальшої розбудови економіки Японії після закінчення Другої світової війни, при цьому проблематика взаємодії суспільства, бізнесу і влади в процесі реформування авторами майже не піднімається. Однак, при цьому, досить багато цінних напрацювань дають змогу системно проаналізувати проведені реформи, а саме дослідження таких авторів: Г. Аллінсон, Ч. Джонсон, Лі Сенг і Ю Сенджін, Р. Левік, Д. Лоуелл, Т. Накамура, М. Нанто, Дж. Оугл, А. Форсберг. Крім арубжних науковців, визначальними для аналізу досліджуваної проблематики з позицій науки публічного управління та адміністрування є праці таких українських дослідників, як А. Бержанір, В. Геєць, О. Канова, В. Маслов, К. Павлюк, в яких розкривається ряд важливих аспектів державно-приватного партнерства.

Виклад основного матеріалу. Ситуацію, в якій знаходилася японська економіка безпосередньо після закінчення Другої світової війни, можна назвати “трагічною і відчайдушною”. Токіо та інші головні міста країни були повністю зруйновані авіаударами, переповнені безробітними демобілізованими та репатріантами, безпритульними дітьми. Уся країна страждала від нестачі продовольства, а в економіці панували жорстке адміністрування (картковий розподіл продовольства і одягу) та чорний ринок, лютувала інфляція.

Японія залишалася аграрною країною та проведення політики індустріалізації вимагало величезних фінансових ресурсів, яких у країні не було. Єдиним ресурсом, на який могла розраховувати Японія у той час, були люди. Через брак енергії та природних ресурсів навіть уцілілі фабрики та залізниця майже не працювали. У країні практично не було нафти, вугілля видобувалось дуже мало і з високими витратами, гідроелектростанції виробляли електроенергію в недостатньому обсязі. Як наслідок, періодично траплялися відключення електроенергії, а на міських вулицях можна було побачити автомобілі, що працювали на вугіллі [6].

Японія імпортувала майже всі види промислової сировини – чорні метали, бавовну тощо. Внаслідок війни було знищено 58,6% нафтопереробних потужностей та 54,1% потужностей з виробництва сульфату амонію. В жалюгідному стані знаходилися об’єкти інфраструктури – дороги, порти тощо. Внутрішні джерела були вкрай недостатні для задоволення попиту на інвестиційні фінансові ресурси. Валютні резерви перебували на надзвичайно низькому рівні. Внаслідок нерозвиненості експорту в країні не було валюти для оплати імпорту промислової сировини та матеріалів [1].

У той же час, Японія отримувала значну підтримку з боку США, яка у 1946 році лише за обсягами гуманітарної та економічної допомоги склала 2,2 мільярди дол. США (у сьогоднішніх цінах близько 18 мільярдів дол. США). Зазначене забезпечило можливість певною мірою компенсувати нестачу продуктів харчування та товарів народного споживання. Післявоєнний розвиток Японії передбачав демонтаж створеної у воєнні роки системи жорсткого адміністративного управління економікою на користь впровадження ринкових механізмів [7].

Відновлення Японії після Другої світової війни вражає і його не безпідставно називають “економічне диво”. Не останню роль в цьому відіграла державна політика щодо взаємодії бізнесу та влади, адже було прийнято та запроваджено ряд заходів, які заохочували підприємців до участі у економічних реформах. В Японії відбудова переросла в стрімке тривале зростання, що призвело до зростання реального ВВП на душу населення в 10 разів протягом життя двох післявоєнних поколінь. Нічого подібного економічна історія людства раніше не бачила. Японський досвід цікавий ще тим, що економічна політика 1930–1940-х роках була дуже схожа на політику в 1950–1960-х роках, але перші 20 років закінчилися цілковитим крахом, а друге двадцятиріччя – неймовірним успіхом.

Ефективні модернізаційні реформи економіки і системи державного управління в цілому в Японії проходили за відповідною моделлю. Японські реформи почалися майже відразу після закінчення Другої світової війни. Завдяки наявності американської окупаційної адміністрації, яка взяла чітку лінію в цьому принциповому для неї питанні було відразу встановлено класичну демократичну модель державного управління (в якій традиційна роль монарха була зведена до суто символічної).

Визначальна роль в проведенні масштабних реформ належала американській окупаційній адміністрації, яка мала практично необмежені повноваження і американських консультантів (серед яких провідну роль відгравав Вольф Ладиженський, який мав українське походження). Основні напрями таких реформ економіки Японії, передбачали наступне: фінансова реформа, як основа подальших реформаторських дій; створення умов для безперешкодного розвитку вільного ринку; зведення ролі державі до координуючої і рівня державної власності в економіці до мінімально необхідного мінімуму; розвиток як промисловості, так і агропромислового комплексу на основі новітніх високих технологій. Окремо слід зазначити,

що завдяки впливу американських консультантів (хоча і в меншій мірі, ніж в Німеччині, де найбільш активно реалізовувався «план Маршалла» і за його допомогою концепція створення соціально орієнтованого ринку Людвіга Ергарда) в Японії лінія реформування була спрямована на соціальний захист населення, що в кінцевому рахунку забезпечило стабільність розвитку вибудованої в результаті реформ економічної системи [2].

Якщо перейти для розкриття ключового аналізу проблематики питання методів проведення масштабних модернізаційних реформ, то фундаментом розвитку економіки країни стала широка і ефективна взаємодія суспільства, бізнесу і влади. Основна увага в Японії з боку держави вже після війни стала приділятися розвитку підприємницьких структур, діяльність яких має науково-дослідний характер, а продукція є наукомісткою, конкурентоспроможною на світових ринках. Важливим питанням державного впливу на підприємницьку діяльність є забезпечення фінансовими ресурсами. Держава приділяє особливу увагу розробленню і провадженню ресурсозберігаючих технологій. Відповідно застосовуються економічні методи сприяння, включаючи пільги в оподаткуванні підприємницької діяльності, надаються пільгові кредити; формується система сприяння розвитку пріоритетних напрямів підприємництва [5].

У Японії після Другої світової війни створено клімат найбільшого сприяння малому бізнесу. Державна підтримка малого та середнього бізнесу в Японії спрямована на зміцнення слабких економічних місць таких підприємств. На основі закону «Про основи політики стосовно малих і середніх підприємств» (1963 р.) у країні була створена цілісна система законодавчого забезпечення всебічної підтримки малого бізнесу. З-поміж багатьох законів, спрямованих на підтримку бізнесу в Японії, особливо треба виокремити Закони «Про сприяння модернізації середніх і малих підприємств», «Про організацію кооперативів середніх і малих підприємств», «Про керівництво діяльністю середніх і малих підприємств». Як механізм реалізації згаданих законів державою створено спеціальний орган - Консультативну раду [7].

Держава застосовує досить прозорі форми підтримки, які стимулюють ефективний розвиток малого бізнесу. Так, встановлено особливий порядок фінансування малих форм господарювання. Ці підприємства кредитуються не тільки звичайними комерційними банками, а й спеціально створеними державними та приватними фінансовими інститутами. У державному бюджеті Японії передба-

чаються кошти для підтримки дрібного бізнесу в формі субсидій. Вони розподіляються і контролюються управліннями з малих і середніх підприємств при міністерстві зовнішньої торгівлі і промисловості та фондом фінансової підтримки [1].

Можемо зазначити, що досить важко створити досконалі інструменти економічної політики, але вважаємо, що він формується в процесі взаємодії держави та бізнесу. В Японії до такого набору інструментів входили: державні фінансові інституції; широке використання податкових стимулів, які були вузько націленими та вчасно застосованими; індикативне державне планування; численні постійно діючі форуми для обміну інформацією між чиновниками, бізнесом і науковцями; передача деяких регуляторних функцій приватним або напівприватним асоціаціям; широке використання державних та приватно-державних корпорацій в високо ризикованих секторах; створення окремого «інвестиційного бюджету»; антимонопольна політика орієнтована на розвиток конкуренції на міжнародних ринках, а не конкуренції на внутрішньому ринку; державне фінансування наукових досліджень та технологічних розробок; використання регуляторної і дозвільної функції держави для цілей розвитку. Більшість з цих інструментів не є унікальними, вони широко відомі і застосовуються в багатьох країнах, японський досвід цінний комплексним використанням всіх цих інструментів.

Таким чином, слід констатувати, що в Японії, саме взаємодія суспільства, бізнесу і влади стала основою для проведення масштабних модернізаційних реформ. Позбавлена від впливу олігархії і генералітету, японська бюрократія змогла створити таку модель економічної політики, яка дала можливість зростання економіки з середнім темпом 9% на рік. За визначенням історика японської економіки Чалмерса Джонсона, ця модель складається з таких елементів: невелика, але елітна бюрократична система, укомплектована найкращими управлінськими талантами; політична система, яка давала виконавчій владі достатньо простору для ініціативи.

Висновки. Таким чином, аналіз досвіду Японії щодо економічного розвитку в післявоєнний період та залучення до цього процесу бізнес та суспільство свідчить, що для ефективної діяльності всіх галузей економіки вкрай необхідно сформувати цілісну систему державної підтримки розвитку бізнесу, створити високоякісне правове поле й усунути невідповідність національних кількісних критеріїв визначення суб'єктів бізнесу показникам, які застосовують розвинені

країни. Можна зазначити, що основою проведених масштабних модернізаційних реформ, які вивели економіку Японії на одну з передових позицій світу став досягнутий консенсус завдяки

взаємодії суспільства, бізнесу і влади, а зовнішня допомога в процесі масштабного реформування відіграла вкрай важливу, але все ж таки допоміжну роль.

Список літератури:

1. Воротін В. Підтримка малого і середнього бізнесу в країнах Азіатсько-Тихоокеанського регіону до і після фінансової кризи. *Економічні реформи сьогодні*. 1999. № 24. С. 30–32.
2. Геєць В. М. Про єдність і суперечності у розвитку суспільства, держави та економіки. *Економіка України*. 2012. № 10. С. 4–23 ; № 11. С. 4–22.
3. Маслов В. О. Сутнісна характеристика моделей державно-приватного партнерства. *Вісник Сумського державного університету. Серія : Економіка*. 2021. № 1. С. 173–178.
4. Павлюк К. В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. *Наукові праці КНТУ*. 2010. № 17. С. 10–19.
5. Павлюк К. В. Сутність і роль державно-приватного партнерства в соціально-економічному розвитку держави. *Наукові праці КНТУ*. 2010. № 17. С. 10–19.
6. Рябчин О. М., Бієнко К. О., Лісковець К. І. Аналіз пріоритетних напрямів економічного розвитку українсько-японських відносин. *Науковий вісник НГУ*. 2010. № 3. С. 80–84.
7. Allinson Gary. *Japan's Postwar History*. Ithaca : Cornell University Press, 1997.

Boklah V.A., Naboka K.O. JAPAN'S EXPERIENCE REGARDING THE INTERACTION OF SOCIETY, BUSINESS AND GOVERNMENT DURING THE POST-WAR DEVELOPMENT OF THE COUNTRY

The rather difficult situation of the Japanese economy after the end of the Second World War was analyzed, which required huge financial resources, which the country did not have. The role of significant support from the United States of America was determined, which provided an opportunity to some extent to compensate for the extremely difficult state of the economy. The main directions of the modernization reforms of the Japanese economy are indicated, which provided for the following: financial reform as the basis of further reform actions; creation of conditions for unimpeded development of the free market; reducing the role of the state to a coordinating one and the level of state ownership in the economy to the minimum necessary; development of both industry and agro-industrial complex based on the latest high technologies. It is substantiated that the foundation of the development of the country's economy has become the broad and effective interaction of society, business and the government, because the main attention in Japan from the side of the state already after the war began to be paid to the development of entrepreneurial structures, the activities of which are scientific and research in nature, and the products are knowledge-intensive, competitive on world markets. It is noted that in Japan after the Second World War, a climate of the greatest support for small businesses was created, in particular, state support for small and medium-sized businesses is aimed at strengthening the weak economic points of such enterprises, and also a comprehensive system of legislative support for comprehensive support of small businesses was created in the country. The instruments of economic policy, which are formed in the process of interaction between the state and business, are defined: state financial institutions; indicative state planning; transfer of some regulatory functions to private or semi-private associations, etc.

Goal. to investigate the experience of Japan regarding the interaction of society, business and government during the post-war development of the country in order to restore and develop the country's economy after the end of the Second World War.

Key words: *public administration, post-war recovery, economic reforms, society, business, authorities, interaction, foreign experience.*